

Csiki László

Asszonyok, közel s távol

Kedves lelkem, Lisbeth!

Mit szól? Két barátom könnyűszerrel rábeszéli, hogy leveleket írjak Márkházáról. Ők majd megjelenítik. Szavukat adták, hogy azt írhatok, amit akarok. De éppen kinek? Maga jutott eszembe, a messzi Skandináviában, valahol. Lehet persze, hogy most éppen Ruandában csepegteti a gyerekeparalízis ellenszerét éhes kis lurkók szájába, este aztán tömény fertőtlenítő oldatban mosdik - így szeretem elképzelni. Vagy egy kubai kurtakocs-mában Hemingway kezeírását nézi a falon, egy rum mellől. Maga mindent láthat, és látni is akar. Maga olyan. Én bölcsőbb vagyok már ennél, vagy fáradtabb. Annyi bolyongás után sem lettem okosabb. Kezdem elveszíteni tehát azt a hitemet, hogy minél többet látok, annál többet tudok. Inkább sokáig szeretnék nézi ezt-azt. Egy fűszállal beérem. Annak idején pedig még az ebéd mellől is felálltam, és elutaztam hirtelen valahova. Nem megszire és nem sokáig. Ez még Erdélyben történt, általában olyankor, amikor a klausztrofóbia - a tér- vagy létiszony - erőt vett rajtam. Feleségem csak felemelte fejét a tányér felett, megnézte a bánatos képemet, és megkérdezte: nem akarsz te elmenni? Ilyen asszony.

Most itt van nekem Olaf.

Látja, hirtelen idekevertem magának néhány helyszínt és mindenféle messzeséget, noha nem „kitekintésképpen”. Megszólal erre Olaf: ha annyi helyre elmehetnél, nem balgaság vidékre elvonulni, vidéki folyóiratba írogatni? Vidék - mihez képest? Megvagyok magamnak; központilag, mondhatnám. Azt is mondogatom - mert öregesen ismétlem magam néha -, hogy vidékiek vagyunk mindahányan. Egymáshoz képest. Én meg már igyekszem is olyanná válni. Visszaváltozni. Majd elmondom, miért. És hát, az élet mindig helyben történik. Mindegy, mekkora az a hely.

Ilyen bölcsességeknél mélyebbeket ne várjon tőlem ezután sem. Olaf erre csak húzza, de tartja a száját. Nem kíván ő tőlem egyebet, csak jó sztorikat. Mondok egyet. Valójá-

ban nem sztori. El is meséltem már, és éppen Salgótarjában, a Költészet Napján, nyilvánosság előtt. Akkor éppen az szorongatta a torkomat.

Kiutaztam tehát fogadott falumba, Márkházára, az út vége felé szinte a szél vitt. Április eleje volt. Mióta szellemi szabadfoglalkozásom köt az adóhivatalhoz, nem tartom számon a napokat, csak a kéziratleadási határidőket, de azt azért tudom, hogy előtte Gyergyóremetén jártam, tavaszra hullt friss hóban, Cseres Tibor emlékművének avatásán. Beszéltek ott mindenféle szépet, jót és fölöslegeset. A falu népe a kordonon kívül hallgatta, hogy nekik milyen nagy szülötük támadt utólag. Büszkék voltak rá, ha a műveit nem ismerték is. Elénekelhették viszont a magyar himnuszt, pedig körben rendőrök vigyáztak a tilalmára. Ilyen vidékről származott Cseres. Én egy hasonlóról.

Csík Szeredában is jártam, író-olvasó találkozón. De találkoztam is ám. Nem csak olvasókkal(?), régi barátaimmal. Hanem felállt egyszer csak közülük egy idősecske hölgy, kopott pézsmabundában, közel jött, és megkérdezte: ugye, nem ismeresz meg? Fáradtan mindig őszinte vagyok, az önkontrollom híján, azt feleltem tehát: nem én. Ennyire megváltoztam? – kérdezte erre. Ennek crotikus természetű felhangja, emléke, sugallata volt. Megszéppentett, hogy talán valami homályos vidéki estét-éjszakát akar felidézni, még az elutazásos korszakomból. Szégyen. Az emlékezésben gyakran van valami szégyenletes. (Olaf most helyeslőn, de kajánul bólogat: bölesnek hat iménni mondatom.) A felejtésben inkább boldogság van, Lisbeth. Csakazértis kimondom. Gyakorlom is. Közhely, sebj. Nehéz eljünni hozzá.

Ez a régi hölgy a magyartanárnom volt, az ötödik osztályban. A legkedvesebb, vagyis a legemlékezetesebb. Iskolánk valahányadik évfordulóján, egy nyílt levélben (mint ez) említettem is a nevét. Ezért jött. És én nem ismertem fel! Ez akkor is szégyenletes, ha fel sem ismerhettem volna. Harmincnyolc évvel ezelőtt küldött el a sepsiszentgyörgyi Pionírházba, szavalóversenyre, azzal, hogy azt szavalhatok ott, amit akarok. (Levélírára bíró barátaid is ezt mondják most – rebeg Olaf a fülem mögött –, ez vajon mit jelent?) Én meg elmennydörögtem gyerekhangon Petőfi Nemzeti dal-át. Harmincnyolc évvel ezelőtt, a Pionírházban! „Talpra magyar...” Ilyen naív voltam. Szeretnék is annak megmaradni. Lehet, azért nézek egy-egy fűszálat, s nem egy jelmondatot a hivatali szobám falán. A zsűri – akkor – mereven hallgatott. Azt hiszem, ismertek, egy részük anyám hajdani kollégája lehetett, mielőtt őt a tanügyi reform gyönyörűségére kiakolbóltották a tanítóságból, mert hogy kántor is volt, vagyis klerikális reakciós.

Többé nem szavaltam más versét. A sajátjaimat mondogatom néha, de olyankor is leizzadok. Salgótarjában is felolvastam négyet. (Ha már minden ilyen bonyolult – így Olaf –, legalább a költészet legyen költészet s legalább április 11-én.) Úgy hogy, látja, megkerült az időpont, betájtoltam, Lisbeth. Szóval szavaltam, de előtte elmondtam a márkházi történetemet. Most magának is leírom. Hadd tudja, milyen a hely, ahol néha élek.

Egyszóval, április 10-én megpróbáltam rendbe tenni a kertet, utána ejtőztem csendesen. Délután négy óra tájban megjelent az udvaron három asszony. A nagymama, a lánya,

és az unokája (az is anya). Kapa volt náluk. Alig-alig értettem meg, mit akarnak. Szapora szakszerűséggel vágta a fészkeket, én meg szórtam kettesével a krumpligumókat. A tetejébe átszólították a szomszédasszonyt, hogy ne csak beszéljen a kerítésen túlról, hanem dolgozzon is azon innen. Sebesen ültettek, takartak, alig győztem utánuk haladni a sárga műanyag vödörrel, olyan vető-mozdulatokat téve, mint egy igazi paraszt, s mint amelyenekre gyerekkoromból emlékeztem. (A Magvető Kiadó félmeztelen címerfigurája is eszembe jut, annak egy elrajzolás folytán mintha merevedése volna.) Mondták is az asszonyok, hogy hamarosan beleszokom. Visszaszokom. Végül fogták a kapájukat, és elmentek. Szó nem sok esett, elköszönni is alig volt időm.

Ott álltam, meghatottan, mit tagadjam. Mindegyre megtöröltem az orromat. Levezni kezdett. De csak a széltől, Lisbeth. Úgy facsargatta orromat a szél, mint szemközti a juharcát.

A dolognak előzménye is van, mint mindennek, ami egy-egy pillanat előtt feltorlódik és aztán eláraszt.

Aznap volt egy éve, hogy az egyik asszony férje meghalt. Ketten ezért gyászruhásan kapáltak. Az özvegy és az anyja. Az meg-megállt a munkában, de amikor rászólt a jogingos unokája, hogy szusszanjon csak nyugodtan, nyomban belevágott megint. A földre.

Tavaly, amikor utolsó munkanapján „felszámolásra” a városba indult az állását vesztett kőműves, a buszmegállóban öntötte el belülről a vér – megszakadt a szíve, ere, bizony –, s mire a felesége leért, már nem lélegzett. (A társadalmi átalakulás emberi vonzatairól ne többet – súgja Olaf.) Az özvegyasszony aztán, megtudva, hogy az én feleségem két műtéten is átesett, halkán, konokul bejelentette, hogy egyetlen módon tud segíteni rajtunk: megműveli a kertünket. Nehéz ekkora ajándékot elfogadni. Viszonozni meg nem lehet. Ő megcsinálta! Múlt évben alig-alig láttuk, a magunk kórházi és egyéb nyavalyájával elfoglalva. Az őszi betakarításkor sem voltunk ott. Aztán, a krumplit majszolva, mindegyre eszünkbe jutott.

Ennyit az emlékezés természetéről.

Ilyen hely ez. Számomra.

Az ottlakók persze bonyolultabbnak – súlyosabbnak – látják. Mondtam, az élet mindig helyben zajlik. S olyan, amilyen. Amilyennek hagyják – mondja Olaf és néhány kocsmai cimborám. Kiveszik kezünkől a kapát, zászlót köntek a nyelére. Ünnepeken lengetjük a zászlót, hétköznap agyonverjük egymást a rúdjalval. De ez még semmi. Mifelénk az is baj, ha visszaadják a kapanyelet; elszokott tőle a kezünk. (Olaf bólogat a posztmodern fejével: írjak csak ilyeneket magának. Irodalminak látszik. Pedig még igaz is.)

Magának, ha mégis eljönne idáig, talán kuriózumnak tűnne az élet. Megcsodálná falusfelcimet és elhúzná finom orrát a mosdási lehetőségek szűkösségét szeplőtlen bőrén tapasztalva (finom fogalmazás - dörmögi Olaf), csóválná a szépcsontú szőke fejét a vakációzó diákok utcai ugrabugrálása, öngerjesztő, agresszívű fajuló játéka láttán, és valószínűleg azt tanácsolná, használjam végre a Pionírházban szerzett repülőmodellező-oktatói okleveletemet, tanítsam meg őket valamire, nehogy veszélyessé váljon az unatkozó lökdő-

sődésük, semmittevésük. *S mit ad Isten, éppen a krumpliültetés napján, egy hosszú beszélgetés végén megtudtam, van egy pincényi repülőmodell, illetve kellék valahol. Vagyis vannak rejtett tartalékok. (Nehogy azt írđ: országosan - int Olaf.) Gondolom, megpenészedtek már. Törvényes módot kellene találni, hogy átvegye őket valaki, s a kezemre adja, de azért ő fellegen értük. Tavalyelőtt még csak papír- és kartonrepülőket készítettünk - szedett-vedett anyagból, kéziratlapokból, az én nagyszobámban - hat gyerekkel. Egy-egy fejjel nőttek azóta. Most is egyre kérdezzetik azért: mikor készitünk megint repülőket? Láthatja, Lisbeth, hagytam valami nyomot magam után. (A gyerekek szórakozni akarnak, az jutatja eszükbe a kérését - más híján -, ne légy hiú - súgja Olaf. - A mű a fontos, nem az alkotója.)*

Ilyen műhelygondokkal foglalkozom most. Műhelygondja, persze, leginkább akkor van az embernek, ha nem dolgozik.

Odakint meg fúj a szél. Nem merem meggyújtani az összegyűjtött gázt. Néhány éve szinte lángborítottam a határt, hatalmas tüztáncot jártam, amíg eltapostam a szertekűsző lángokat. Most inkább a kertészitűtáskor szerzett sebeimet nyalogatom, a szederindák olyanforma véres nyomokat hagytak rajtam, mint korbács a flagellánsokon. Nem tudom, miért szenvedek, ha élvezem. Van már öt vérhólyag is a kezemen, Lisbeth, és hirtelenjében nincs kihez fordulnom ápolásért. Női kéz kellene - mostanig is egyfolytában asszonyokról beszéltem magának, bár lehet, hogy frivol dolog, ha az ember udvarló levélben más nőszemélyekről áradozik. Maga meg a világnak azon a részén, ahol éppen háborús sebesülteken vagy járvány sújtotta törzseken próbál segíteni - a jólébe beleúnt úrilányok módján -, bizonyára firtorogva olvassa. Hát, ki-ki a maga gondjával, Lisbeth.

Itt majd' mindenik nőnek fáj a lába, vagy a hasa. Van köztük egy viselős ismerősöm. Nem túlságosan örvend az áldott állapotának. Úgy is mondja, a megrögzött rossz szóval: terhes. A férje meg szomonian bólogat hozzá, mint aki nem tehet róla, akár a föld-rengésről. Maga ezentúl az én védelmem alatt áll, mondtam az asszonykának, és kötelezem rá, hogy örvendjen. Jól megmondtam, mi?

Itt mostanában, valami készülő pénzügyi agyalmány miatt, mely megvonja a családi pótlékot, nyomban azzal reagálnak az asszonyok a szerelemre, hogy ők akkor nem szülnék gyereket! Mintha egy új élet is a pénzen múlna. Tartok tőle, hogy inkább a hosszas letargiába fáradtak bele, azért mondják. Nem hiszem ugyan, hogy az apadó nemzet gyarapítására való felhívással szaporodásra lehetne bírni a családokat - nem polgárt vagy katonát akar világra hozni senki, hanem gyereket -, de pénzügyi tranzakció tárgyának tekinteni azt: valóban egyfajta erkölcsi tévetegséget jelenthet. Vagy lemondást. Nem csak a kényelem egy - maradék - részéről, hanem önmagunk folytatásának öröméről is. Talán a szeretetről. (Addig mondd, amíg elhiszed magadnak - motyog Olaf erre.)

Ha megvan már: szeretik a gyereket, s ahhoz - az átlaghoz - képest itt van is belőlük. Két faluval odább járnak iskolába, a szünidőben pedig nem tudnak mit kezdeni magukkal. De ezt már mondtam.

Maga írjon majd válaszul a ruandai kis éhezőről, vagy a boszniai orvlövészek gyerek-áldozatairól és az anyjukról. De ha Németországban üdülne éppen, értesítsen, hány

távol-keleti csecsemőt fogadnak örökbe ott, és hogy miért. (Olaf erőltetettnek tartja ezt a hivatkozást, ellentett párhuzamot, és némileg demagógnak is. Jobbat ő sem tud sügni viszont. Annyit csak, hogy legközelebb írjak inkább a férfiakra magának. Igaz is, ha nem egyebet, el kell magyaráznom, ki ez az Olaf. Maradjunk annyiban: olyan manóféle.)

Az asszonyoknál maradva, eszembe jut egy papnő. Meg a gyerekáldozat. A szülőföldemen, ide messze téblábolt, tanárnőként. Ijesztő lelkesedéssel, hadarva beszélt. Nem csak a szavakat nem találta, hanem a helyét sem, és ezt meg is akarta írni egy könyvben, mert azért tudta, mi a baj vele és körülötte. Végül otthagyta a három gyereket, disszidált. Eltűnt, mint annyian, a bús jólétben. Történt aztán 1989 karácsonya körül egy s más ott – ne minősítsük se kenyérlázadásnak, se forradalomnak, se puccsnak –, s hát a tanárnő megjelent. Mint lelkész. De ez még semmi. Kopaszra is nyiratkozott. Tiltakozásul a kisebbségi magyarokért. Valami stilizált népviseletben, sörtés fejjel járta a falvakat és mondta az igét. Azok ott kedélyes népek, de azért istennek ezt a szolgálóját csak a ferde szemük sarkából nézték, noha pénzt is hozott a templom újjáépítéséhez. Rájöttek végül ők is (talán – súgja Olaf), hogy ez az asszony menet közben megtalálta a hivatását. Azt nem tudom, a gyerekeit visszavette, nevelie, de egy közösséget megpróbált nevelni, terelni. Igyekezett tartani benne a lelket.

Azt akarom mondani ezzel magának, hogy az erkölcsnek is különféle szintjei vannak, s megtörténhet, hogy ha az egyiket híjával találtaunk, a másik szinten mégsem szaggattunk szét, s valahol még szentek is lehetünk. (Lehet, hogy valaki egy gyerek világra hozatalával arra a szintre jut fel, mint más Isten felé haladtában – bólogat Olaf, a manó.) A messzeségről is akartam szólni, ezért írom mindegyre: valahol, valaki, valami. Mert lehet, hogy elváltozunk, amint áthaladunk azokon a szinteken, rétegeken, a messzeségen, és különféle alakban jelenünk meg különböző helyeken.

Én például súlyosabbnak és egyszerűbbnek érzem magam itt. Többet dolgozom. De nem mutatom. Még titkolom is, amennyire lehet. Tudom, botorság, a hely szelleme játszik velem és csap be (én magamat), vagy a képzeletem. Azt képzelem néha, azért becsülnek itt valamire, mert ások, fát vágok, látható és érthető dolgokat teszek. A helyemen vagyok. De azért egy kicsit távolian.

Látom néha az ablakon át, hogy egy nő jön felfelé az úton, és megdobban a szívem. Azt hiszem egy sajtó pillanatra, hogy maga az. Mégis elérkezett iddíg, valahonnan. „Égő pipám kialudt...” A sapkámot is fejembe nyomom, nehogy szétfújja frizurámat a szél, és borzosan fogadjam, mint ki álmából ébredt. De csak a villanyszámla-leolvasó hölgy az, vagy más. Közről még csak nem is hasonlít. Közről semmi nem hasonlít: minden éppen olyan amilyen.

Olaf kuncog az újabb bölcsességen. Majd róla is írrok. Addig is, amíg ez a levelem utóleri valahol, legyen jó egészségben és kedvben, aztán kuncogjon maga is, ha olvassa. (1995. április)

A Kolozsvárott megjelenő Korunk című folyóirat főszerkesztője, Kántor Lajos barátunk kérésére, Csiki László sorozatának másodközléséhez örömmel adtuk hozzájárulásunkat. (A szerk.)